PRINCIPIILE DE BAZĂ ALE ADMINISTRAȚIEI PUBLICE LOCALE ÎN CONTEXTUL SISTEMULUI ADMINISTRATIV DESCENTRALIZAT

Iurie ȚAP

Doctorand, Academia de Administrare Publică, Chisinau, Republica Moldova

e-mail: iurietsap@yandex.ru

<https://orcid.org/0000-0001-7489-9010>

Sistemul administrativ descentralizat presupune existența, de rând cu colectivitatea națională, a colectivităților teritoriale (locale și regionale), care, reprezintă unul din principalele fundamente ale oricărui regim democratic. Organizarea și funcționarea eficientă a acestora este în dependență directă de fundamentarea teoretică corectă și transpunerea adecvată prin legile respective și cadrul normativ relevant a principiilor de bază privind administrația publică locală. Doctrinar, dar și conform practicilor administrative avansate, descentralizarea și autonomia locală sunt conceptele fundamentale care reglementează organizarea și funcționarea colectivităților descentralizate / administrației publice locale. În acest sens, pentru modernizarea administrației publice locale trebuie să fie asigurată transpunerea adecvată a principiilor descentralizării și autonomiei locale prin prisma identificării unității administrative de bază, aplicarea de reguli fundamentale ce garantează independența politică, administrativă și financiară a colectivităților locale.

Cuvinte-cheie: descentralizare, colectivități teritoriale locale, autonomie locală, principii de bază ale administrației publice locale, autorități ale administrației publice locale.

BASIC PRINCIPLES OF LOCAL PUBLIC ADMINISTRATION IN THE CONTEXT OF THE DECENTRALIZED ADMINISTRATIVE SYSTEM

The decentralized administrative system presupposes the existence, along with the national community, of territorial communities (local and regional), which is one of the main foundations of any democratic regime. Their efficient organization and functioning is directly dependent on the correct theoretical substantiation and the adequate transposition through the fundamental laws and the relevant normative framework of the basic principles regarding the local public administration. Doctrinal, but also according to advanced administrative practices, decentralization and local autonomy are the fundamental concepts that regulate the organization and functioning of decentralized communities / local public administration. In this sense, for the modernization of the local administration, it is necessary to ensure the adequate transposition of the principles of decentralization and local autonomy through the prism of the identification in the matter of administrative independence, the application of some fundamental financings.

Keywords: decentralization, local territorial communities, local autonomy, basic principles of local public administration, local public administration authorities.

PRINCIPES DE BASE DE L'ADMINISTRATION PUBLIQUE LOCALE DANS LE CONTEXTE DU SYSTÈME ADMINISTRATIF DÉCENTRALISÉ

Le système administratif décentralisé implique l'existence, avec la collectivité nationale, de collectivités territoriales (locales et régionales), qui sont l'un des principaux fondements de tout régime démocratique. Leur organisation et leur

fonctionnement efficace dépendent directement de la base théorique correcte et de la transposition appropriée par les lois respectives et le cadre normatif pertinent des principes de base sur l'administration publique locale. Doctrinalement, mais aussi selon les pratiques administratives avancées, la décentralisation et l'autonomie locale sont les concepts fondamentaux qui régissent l'organisation et le fonctionnement des collectivités décentralisées / administration publique locale. À cet égard, pour la modernisation de l'administration publique locale, la bonne transposition des principes de décentralisation et d'autonomie locale doit être assurée par l'identification de l'unité administrative de base, l'application de règles fondamentales garantissant l'indépendance politique, administrative et financière des collectivités locales.

Mots-clés: décentralisation, collectivités territoriales locales, autonomie locale, administration publique locale, les autorités de l'administrations publiques locales.

ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ МЕСТНОГО ПУБЛИЧНОГО УПРАВЛЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ ДЕЦЕНТРАЛИЗОВАННОЙ АДМИНИСТРАТИВНОЙ СИСТЕМЫ

Децентрализованная административная система предполагает существование, наряду с национальным сообществом, территориальных сообществ (местных и региональных), что является одной из фундаментальных основ любого демократического режима. Их эффективная организация и функционирование напрямую зависят от правильного теоретического обоснования и адекватного преобразования соответствующими законами и нормативной базой основных принципов местного публичного управления. Доктринально, но также и в соответствии с передовой административной практикой, децентрализация и местная автономия являются фундаментальными концепциями, которые регулируют организацию и функционирование децентрализованных сообществ / местного публичного управления. В этом смысле, для модернизации местного публичного управления необходимо обеспечить надлежащее транспонирование принципов децентрализации и местной автономии посредством определения основной административной единицы, применения фундаментальных правил, гарантирующих политическую, административную и финансовую независимость местных органов власти.

Ключевые слова: децентрализация, местные территориальные сообщества, местная автономия, основные принципы местного публичного управления, органы местного публичного управления.

Introducere

Sistemul administrativ descentralizat presupune existența, de rând cu colectivitatea națională, a colectivităților teritoriale (locale și regionale) care reprezintă unul din principalele fundamente ale oricărui regim democratic. În această ordine de idei, apărarea și întărirea puterii locale reprezintă o contribuție importantă la edificarea unei Europe fondate pe principiile democrației și ale descentralizării puterii, iar aceasta presupune existența de colectivități locale dotate cu organe decizionale constituite democratic și beneficiind de o largă autonomie în ceea ce privește competențele, modalitățile de a le exercita și mijloacele necesare pentru îndeplinirea misiunii lor [3, p. 2].

Pornind de la acest deziderat, Carta Europeană a Autonomiei Locale (Carta) definește conceptul de autonomie locală, principiu care „trebuie să fie recunoscut în legislația internă și pe cât posibil, în Constituție” [3, p. 1]. La etapa actuală noțiunea de autonomie locală este în prim-planul agendei instituționale a statelor de orientare democratică, aceasta fiind văzută drept soluția optimă în vederea modernizării statului întru depășirea crizelor și stagnării. În Germania, autonomia administrativă este unul dintre cele trei elemente care caracterizează colectivitățile locale. Acest drept este prevăzut în Constituția federală [15; 33, p. 22-23]. Principiul liberei administrări a colectivităților locale este expres

stipulat și în Constituția Franței [6; 32, p. 155]. Similar în cazul Poloniei, Constituția căreia definește comuna (*gmina*) drept entitate de bază și reglementează clar și coerent activitatea acesteia [8]. Autonomia locală este reglementată constituțional în mai multe state europene (România, Luxemburg, Spania, Danemarca, Portugalia), iar în alte cazuri acest principiu este realizat la nivel legal. În cazul Republicii Moldova, autonomia locală se bucură de reglementare constituțională, iar prin Legea 436/2006 acest principiu este dezvoltat: „autoritățile administrației publice locale beneficiază de autonomie decizională, organizațională, gestionară și financiară, au dreptul la inițiativă în tot ceea ce privește administrarea treburilor publice locale, exercitându-și, în condițiile legii, autoritatea în limitele teritoriului administrat” [7, p. 12].

Conform doctrinei germane, statutul comunelor este guvernat de principiul „autonomiei locale”, formulat ca dreptul comunelor la autogestiune (*Selbstverwaltung*) și care poate fi tradus ca „autoadministrare”, așa cum prevede Constituția federală. Garantarea constituțională a principiului liberei administrări are drept urmare asumarea de către comună a tuturor afacerilor locale sub propria răspundere a acestora (*Allzustandigkeit*). Această universalitate a câmpului de acțiune a municipalităților este însoțită de prerogative care ar putea echivala cu „dreptul regalian” al comunelor. Printre cele mai importante se regăsesc: puterea teritorială; puterea financiară; puterea generală privind planificarea de dezvoltare; puterea de planificare a amenajării teritoriului; puterea de reglementare; puterea de recrutare și gestionare a personalului [33, p. 26-27].

Doctrina franceză fundamentează principiul constituțional al descentralizării „*les collectivités territoriales s'administrent librement par de conseils élus ... les principes fondamentaux de leur competences et de leurs ressources sont reserves au legislatureur*” [36, p. 278; 30, p. 18; 32, p. 155]. Auto-

rii francezi echivalează noțiunea descentralizării cu cea din dreptul german (*Selbstverwaltung*) și local / *self government* din cel anglo-saxon, ceea ce poate fi tradus ca putere de a se autoadministra. După A. Delcamp, descentralizarea urmărește transferul puterii într-o mai bună administrare, fiind, în acest sens, o reformă fundamental politică. Metodele utilizate pentru descentralizare pot fi tratate ca o recunoaștere a autonomiei locale preexistente [32, p. 149].

Doctrina spaniolă se bazează pe principiul autonomiei teritoriale, având drept obiectiv entitățile teritoriale (comunitățile autonome) și entitățile locale (*entes locales*). Autonomia locală este definită ca dreptul autorităților locale de a interveni în orice domeniu de interes public al sferei de competențe/interese proprii [34, p. 119].

Doctrina română acorda principiului autonomiei locale un rol prioritar între celelalte principii pe care se bazează administrația publică în unitățile administrativ-teritoriale [22, p. 445; 19, p. 43; 21, p. 88-97; 28, pp. 106-108]. E. Popa evidențiază trei componente structurale ale autonomiei locale - organizatoric, funcțional, gestionar [19, p. 52-99]. C.C.Manda definește, de rând cu autonomia organizatorică și funcțională, autonomia patrimonială și financiară [1, p. 116]. C.L.Popescu nu susține prevederile constituționale privind identificarea descentralizării și autonomiei locale ca două principii distincte, văzându-le ca noțiuni sinonime [21, p. 91]. Sub alt aspect, autorul evidențiază menirea autonomiei locale nu doar ca chestiune de eficiență, dar și prin dimensiunea ei politică și valoarea democratică [21, p. 103-104]. În aceeași ordine de idei, trebuie să menționăm păstrarea în textul revizuit al Constituției României a două principii distincte: cel al descentralizării și cel al autonomiei locale. Acesta abordare se regăsește și în literatura de specialitate din România editată după anul 2003 [1; 5; 16; 29].

În literatura de specialitate din Republica Moldova, autorii autohtoni susțin prevederile constituționale

privind principiile de baza ale administrației publice locale: descentralizarea serviciilor publice, autonomia locală, eligibilitatea autorităților publice locale, consultarea cetățenilor în probleme locale de interes deosebit. A. Simboreanu scoate în evidență cele trei dimensiuni constituționale ale autonomiei locale - organizarea, funcționarea și gestionarea colectivităților locale [25, p. 20]. Un grup de autori în frunte cu V. Popa, definesc autonomia locală drept „un complex de atribuții specifice delegate organelor de administrare publică locală, necesare pentru administrarea unei părți substanțiale din treburile publice transmise sub responsabilitatea lor prin lege, și aflându-se sub controlul statului în ceea ce privește executarea acestor legi” [20, p. 11].

Carta definește acest concept ca „dreptul și capacitatea efective ale colectivităților locale de a rezolva și de a gira în cadrul legii, sub propria lor răspundere și în favoarea populațiilor, o parte importantă din treburile publice” [3, p. 2]. Pornind de la prevederile Cartei, ne propunem să analizăm conceptul autonomiei locale prin prisma noțiunilor de „drept și capacitate efective”, în vederea surprinderii legale, dar și materializării adecvate ale conceptului. Dincolo de valoarea științifică, o atare analiză ar clarifica lucrurile privind esența conceptului de autonomie locală în vederea transpunerii adecvate a acestuia și întru realizarea unui sistem funcțional al administrației publice locale. Mai întâi de toate trebuie să clarificăm înțelesul noțiunilor de „drept” și „capacitate”. Dicționarul explicativ al limbii române lămurește sensul noțiunii de „drept” ca „putere, prerogativă legal recunoscută unei persoane de a avea o anumită conduită”, noțiunea de „capacitate” ca „posibilitatea de a lucra intra-un domeniu, de a realiza ceva”, iar noțiunea de „efectiv” ca „real, adevărat”. În acest context, sintagma de „drept efectiv al colectivităților locale” poate fi definită ca totalitate a prerogativelor legal recunoscute acestora de a se autoadministra. Astfel, statuarea prin constituție / lege

a personalității juridice, competențelor și puterii de decizie privind gestionarea treburilor publice de interes local, constituie dreptul efectiv al colectivităților descentralizate. În același timp, capacitatea efectivă a acestora poate fi determinată drept posibilitatea reală a colectivităților teritoriale privind gestionarea de sine stătător a propriilor nevoi. Altfel spus, este vorba despre asigurarea resurselor financiare și proprietății colectivităților teritoriale în conformitate cu competențele alocate. O atare abordare este conformă Raportului explicativ al Cartei europene a autonomiei locale, care menționează următoarele: „noțiunea de capacitate efectivă exprimă ideea că dreptul formal de a reglementa și administra anumite afaceri publice trebuie să fie însoțit de mijloacele necesare pentru a-l practica în mod efectiv” [2, p. 6]. În acest context, propunem definirea/tratarea conceptului de „autonomie locală” în următoarea redacție: totalitatea prerogativelor legal recunoscute colectivităților descentralizate privind responsabilitatea pentru treburile / nevoile / interesele specifice locale, stabilite prin lege și garantarea / asigurarea posibilităților reale ale acestora de a se autoadministra. Distingem trei elemente de bază privind transpunerea conceptului de „autonomie locală”: definirea expres a treburilor / nevoilor / intereselor specifice locale (în concordantă cu esența / motivarea descentralizării); reglementarea lor legală; asigurarea / garantarea posibilităților reale (competențe efective, resurse financiare, patrimoniu).

Pornind de la obligațiunile părților să aplice reguli fundamentale ce garantează independența politică, administrativă și financiară a colectivităților locale, conceptul de autonomie locală trebuie adecvat transpus în legislația națională, respectând principiile Cartei: fundamentarea conformă constituțională sau legală, respectarea reglementărilor privind natura și volumul împuternicirilor colectivităților locale, asigurarea autonomiei în determinarea structurilor administrative, posibilitatea recrutării unui personal

competent, definirea condițiilor de exercitare a unui mandat local efectiv, limitarea controlului administrativ și asigurarea cu resurse financiare suficiente în condiții care nu subminează autonomia lor fundamentală.

Un exemplu relevant privind transpunerea adecvată este experiența franceză, care pornind de la principiul constituțional „*de libre administration des collectivites territoriales*” statuează trei condiții privind transpunerea acestuia - „un conseil élu”, „un conseil dote d’attribution effective”, „*des collectivites territoriales dotees de moyens juridiques et financiers*” [30, p. 18-19]. Similară este și abordarea doctrinei germane. În acest sens, colectivitățile locale germane (comunele / *gemelnden*), pot fi caracterizate prin trei elemente de bază: autonomie administrativă, competențe depline și efective, exigenta de a dispune de autorități alese prin sufragiu universal și direct [33, p. 19]. Statutul comunelor germane este ghidat de principiul „autonomiei locale”, de dreptul comunelor de a se autogestiona (*Selbsverwaltung*), în conformitate cu prevederile Legii fundamentale. În cazul acestora avem un exemplu de îmbinare exemplară a responsabilităților și prerogativelor ce le revin: comunele germane sunt însărcinate cu toate afacerile locale, sub propria lor responsabilitate, ceea ce constituie un adevărat „drept regal” al acestora [33, p. 26-27].

Analiza comparată ne permite să constatăm similitudinea abordărilor privind esența conceptului de autonomie locală: autonomie administrativă, competențe efective, autorități alese/reprezentative. Altfel spus, principiile Cartei (conceptul autonomiei locale) au fost transpuse conform postulatelor doctrinei și rigorilor teoretico-științifice ale descentralizării.

În cazul Republicii Moldova, Constituția definește principiile de bază ale administrației publice locale - descentralizarea serviciilor publice, autonomia locală, eligibilitatea autorităților publice locale,

consultarea populației în probleme locale de interes deosebit, dar și specifică: „Autonomia privește atât organizarea și funcționarea administrației publice locale, cât și gestiunea colectivităților pe care le reprezintă” [7, p. 35]. Desprindem trei elemente ale autonomiei locale care trebuie să fie prezente în cazul regimului administrativ descentralizat - organizațional, funcțional, gestionar. Analiza stării de lucruri demonstrează discrepanțe majore privind reglementările constituționale și practica existentă. În acest sens vom constata lipsa reglementărilor clare și coerente privind autonomia organizațională. Definită prin Constituție și dezvoltată prin Legea nr.435 din 28.12.2006, Legea nr.436 din 28.12.2006, în realitate, autonomia organizațională este îngrădită. Un exemplu relevant este și libertatea limitată a autorităților administrației publice locale în ceea ce privește recrutarea și stabilirea condițiilor de remunerare a funcționarilor acestora, dar și existența discriminării privind condițiile de salarizare dintre funcționarii administrației centrale și celei locale, fapt remarcat în Recomandarea 322/2012 a Congresului Puterilor Locale și Regionale al Consiliului Europei (Strasbourg, Cea de-a 22-a Sesiune, 20-22 martie 2012) [40]. Starea de lucruri rămâne incertă chiar și în condițiile adoptării Legii nr.270 din 23.11.2018 privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar. O consecință a limitărilor este nepotrivirea structurilor autorităților locale domeniilor de activitate ale acestora. Drept urmare, în majoritatea cazurilor autoritățile locale nu au capacitatea de a realiza sarcinile (competențele) prevăzute de cadrul normativ în vigoare [10, pp. 15, 50, 77].

În plan funcțional autonomia locală presupune consacrarea principiului plenitudinii de competență în tot ceea ce privește administrarea treburilor publice locale. Plenitudinea de competență a autorităților publice locale este determinată de fundamentarea competenței materiale pe criteriul satisfacerii intereselor generale ale cetățenilor. În acest sens,

competența alocată autorităților locale trebuie să fie corelată cu mijloacele procedurale și materiale necesare realizării sarcinilor stabilite față de acestea. Dar, în realitate starea de lucruri arată altfel. Aplicarea principiului plenitudinii de competență a autorităților locale, în condițiile noastre, nu poate fi realizată, or, legislația sectorială nu este armonizată dispozițiilor constituționale, Legii nr. 435 din 28.12.2006 privind descentralizarea administrativă și a Legii nr.436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală. Raportul de evaluare „Starea democrației locale în Republica Moldova. 2017” vine să confirme acest fapt: „Deși delimitarea competențelor și atribuțiilor între diferite niveluri ale administrației publice este descrisă în detaliu în câteva acte legislative relevante, aceste funcții sunt în conflict sau sunt neglijate din cauza deficitului de mijloace financiare sau a utilizării excesive a pârghiilor administrative pentru a diminua limitele competențelor locale” [27, p. 12]. Sunt și concluziile altor documente relevante [23; 26; 40]. Practica viciată privind aprobarea actelor normative care contravin obiectivelor descentralizării a devenit una obișnuită chiar și în condițiile implementării Strategiei Naționale de Descentralizare, Strategiei privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020 [17; 23; 26; 27; 39].

În contextul elementului gestionar constatăm că dreptul autorităților locale, declarat prin lege, de a gestiona liber patrimoniul colectivităților pe care le reprezintă este îngrădit. Prevederile Planului de acțiuni pentru punerea în aplicare a SND (obiectiv specific III) privind finalizarea procesului de delimitare a proprietății de stat de cea a unităților administrativ-teritoriale, a bunurilor din domeniul public și din domeniul privat (inclusiv ale întreprinderilor municipale) și asigurarea mecanismelor de gestionare deplină, eficientă, efectivă și responsabilă a patrimoniului, așa și n-au fost realizate. Lipsa delimitării bunurilor pe domenii, precum și a evidenței conforme generează incertitudine, confuzii și

contradicții în administrarea patrimoniului statului și al colectivităților locale. În consecință constatăm gestionarea defectuoasă a proprietății de către majoritatea autorităților publice locale [38].

Sunt lipsite de claritate și transparență procedurile privind inventarierea, evaluarea, înregistrarea și evidența patrimoniului. Rămân inaplicabile normele privind dreptul colectivităților locale de a solicita transmiterea în proprietate publică a acestora a bunurilor imobile care sunt utilizate în interes local. Drep- turile și interesele patrimoniale ale colectivităților locale sunt desconsiderate în procesul de valorificare a resurselor forestiere și acvatice, subsolului.

Este și concluzia Strategiei privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020: „Sunt înregistrate restanțe considerabile privind descentralizarea patrimonială. Avansarea cu modificările la sistemul finanțelor publice locale a scos în evidență restanțe la capitolul delimitarea și gestionarea patrimoniului la nivel local. Tergiversarea procesului de descentralizare patrimonială poate influența negativ responsabilitatea autorităților administrației publice locale de a genera venituri proprii și a aplica un management eficient al proprietăților din gestiune. Lipsa delimitării clare și înregistrării proprietății publice, nealocarea surselor financiare pentru executarea lucrărilor de evaluare a bunurilor imobile proprietate a autorităților publice locale, diminuează baza im- pozabilă a instituțiilor administrației publice locale” [10, p. 50].

Reieșind din cele analizate, putem face anumite constatări: principiul autonomiei locale, consacrat în Constituție și dezvoltat în legislație, poartă un caracter declarativ, nefiind materializat adecvat, fapt ce afectează sistemul administrației publice locale, amplificând disfuncțiile acestuia și îngrădind accesul cetățenilor la servicii de calitate.

În contextul examinării conceptului de „autonomie locală” semnalăm diferența abordărilor în cazul Republicii Moldova și României în raport cu

tratarea acestuia de Carta și, respectiv, de doctrinele democrațiilor avansate. Astfel, atât Carta, cât și doctrinele franceză, germană, cu referire la conceptul de „autonomie locală” îl raportează la colectivitățile locale / comune [3, p. 3; 30, p. 17; 33, p. 26]. Este de menționat și faptul transpunerii adecvate a conceptului / principiului de „autonomie locală”, fără a-l invoca expres în textele constituțiilor respective [6; 8; 15]. În acest sens, Constituția Republicii Moldova formulează principiile de bază ale administrației publice locale, definește autoritățile acesteia, statutul lor, fără, însă, a prevedea expres aplicarea principiului autonomiei locale colectivităților descentralizate (unităților administrativ-teritoriale) - satelor (comunelor), orașelor (municipiilor), altfel spus, statutul autonom al acestora nu este definitivat clar și coerent, așa cum o cere Carta, dar și în corespundere cu practicile administrative descrise. Este o abordare diferită de prevederile Cartei, dar opinăm și privind neconcordanța unei asemenea abordări principiului suveranității naționale, respectiv neglijarea principiului reprezentativității, or, „regimul reprezentativ este definit ca formă de exercitare indirectă a suveranității naționale de către popor prin intermediul reprezentanților săi aleși, iar în sens restrâns ca ansamblu de autorități publice, desemnate de popor, pentru a exercita suveranitatea (puterea politică) în numele lui” [20, p. 39]. Carta definește conceptul de autonomie locală ca „dreptul și capacitatea efective ale colectivităților locale”, în acest sens, titulari/purtători ai acesteia fiind colectivitățile descentralizate. Relevăm aceasta abordare din perspectiva conceptuală a principiilor enunțate, dar și privind transpunerea lor adecvată întru preîntâmpinarea vicierii acestora, fapt ce ar putea afecta „drepturile omului în sensul cel mai larg” [2, p. 4]. Relevant este exemplul Franței, care după zece ani de la declanșarea descentralizării se confrunta cu „*l'atonie de la démocratie de participation*” și „*la risqué de césarisme local*” [37, p. 117-118].

În cazul Republicii Moldova limitarea autonomiei și democrației locale are tangență nemijlocită cu reglementările inadecvate/confuze a acestui domeniu important. Astfel, Legea 435/2006 definește inadecvat conceptul de autonomie locală, Codul electoral reglementează confuz, dar și eronat conceptul referendumului local, Legea 436/2006 conține reglementări confuze și vagi privind mecanismul / modalitățile consultării populației, adunărilor cu cetățenii, ceea ce contravine prevederilor Cartei, dar și care conduc la afectarea autonomiei și democrației locale, neglijarea intereselor populației, inclusiv pot avea drept consecință încălcarea drepturilor omului [4; 12; 13; 14]. Este de menționat și faptul transpunerii adecvate a conceptului / principiului de „autonomie locală” în cazul Franței, Germaniei, Poloniei, fără a-l invoca expres în textele constituțiilor respective. Cazul Republicii Moldova este tocmai unul contrar: invocat expres în calitate de principiu de bază al administrației publice locale, acesta nu este transpus conform, autonomia locală fiind una declarată.

În contextul celor expuse, considerăm necesar privind transpunerea adecvată a conceptului de „autonomie locală” în Constituția Republicii Moldova și legislația relevantă în conformitate cu formularea expusă în Carta și practica generală. În parte, Constituția trebuie să stabilească entitatea de bază (satul / comuna, orașul / municipiul), respectiv statutul de autonomie/autoadministrare al colectivităților teritoriale locale și elementele cheie aferente – competențe efective și resurse financiare suficiente în corespundere cu responsabilitățile atribuite. Practicile descrise în lucrare (experiențele poloneză, franceză și germană) sunt un exemplu relevant în acest sens.

Constituția Republicii Moldova, de rând cu principiile descentralizării și autonomiei locale, definește drept principii de baza ale administrației publice locale eligibilitatea autorităților publice locale și con-

sultarea populației în problemele locale de interes deosebit. O atare abordare, de altfel, caracteristică și pentru România, vine de la specificul înțelegerii și tratării problemei sistemului administrativ descentralizat, or, conceptele care stau la baza organizării și funcționării acestuia sunt diferite, democrațiile europene, în spiritul Cartei, pornesc de la colectivitățile descentralizate, ca purtători ai autonomiei, în cazurile Republicii Moldova și României subiecții de bază sunt administrațiile publice locale, or, conform Legii 436/2006 noțiunea de „administrație publică locală” este definită ca „totalitatea autorităților publice locale”, iar reglementările Legii 764/2001 sunt confuze. Este paradoxal, dar în condițiile similitudinii sistemelor administrative ale României și Republicii Moldova, ambele fiind bazate pe dreptul continental, prevederile constituționale sunt diferite după conținut. Unii autori români neaga rolul esențial al ultimilor două principii în organizarea și funcționarea administrației publice locale. La părerea acestora „principiul autonomiei locale presupune eligibilitatea autorităților administrației publice locale, ca mod de constituire a autorităților reprezentative și consultarea cetățenilor în probleme locale de interes deosebit” [19, pp. 16, 52]. În acest context, doctrina franceză, definind descentralizarea invocă condițiile necesare, una dintre acestea fiind alegerea autorităților locale de către colectivitate [36, p. 269]. Autorii scot în evidență faptul, ca a treia condiție este una definitorie, or, descentralizarea se manifestă / apare doar în cazul, când autoritățile responsabile de gestionarea treburilor publice locale emană de la colectivitate. În acest sens, este formulată definiția descentralizării: „*Le seuil de la decentralisation se trouve donc franchi lorsque la loi accorde, a des organes élus par une collectivité personnalisée, un pouvoir de decision sur tout ou partie des affaires locales*” [36, p. 269]. Acest principiu, după J. Rivero și J. Waline, face diferența dintre descentralizare și deconcentrare. În cadrul regimului deconcentrat, deciziile

sunt luate în numele statului de către reprezentanții acesteia, iar în cel descentralizat deciziile sunt luate în numele și interesul colectivității locale de către o autoritate ce emană de la ea. De aceeași părere sunt și V. Popa, I. Munteanu, V. Mocanu, care afirmă că „principiul descentralizării presupune câteva condiții prealabile”, una din ele fiind „desemnarea prin vot universal a autorității reprezentative, căreia colectivitatea locală îi va încredința administrarea treburilor sale publice” [20, p. 13]. Principiul eligibilității se regăsește și în textul Cartei: „Afirmând ca aceasta presupune existența de colectivități locale dotate cu organe decizionale constituite democratic ... Acest drept este exercitat de consilii, sau adunări compuse din membrii aleși prin vot liber, secret, egal, direct și universal” [3, p. 2]. În aceeași ordine de idei, constatăm consacrarea constituțională a acestui principiu și în cazul Franței. C. Berthon remarcă: „*on peut en deduire que c'est la notion de libre administration des collectivites locales qui est retenue par la Constitution (notion assez proche de celle de decentralisation territoriale), qu'une des garanties fondamentales de cette autonomie reside dans l'election des conseils de ces collectivites*” [30, p. 17]. Este și opțiunea doctrinei germane, potrivit căreia exigența de a dispune de autorități alese prin sufragiu universal și direct este unul dintre cele trei elemente determinante ale colectivităților din Republica Federală Germană [33, p. 21]. Remarcăm importanța consacrării constituționale a acestui principiu din perspectiva principiului suveranității naționale și celui al reprezentativității, care rezultă din precedentul. Este și opinia exprimată de autorii autohtoni: „autoritățile reprezentative locale nu se limitează numai la administrarea publica a unor probleme de interes local, dar într-un sens mai larg, participă și la exercitarea suveranității naționale” [20, p. 37]. Un argument ar fi și faptul existenței în textele constituțiilor Republicii Moldova și României a unor reglementări în acest sens (art.112 și respectiv art.121) [7; 9]. Va-

loarea practică a unor asemenea reglementari ar putea servi ca garanție privind abordările de moment, voluntariste, care pot vicia, profana autonomia și democrația locală. Este și exemplul modificării Legii nr.457 din 14.11.2003 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind constituirea și funcționarea consiliilor locale și raionale (proiectul de lege nr.295 din 14.11.2019 pentru modificarea Legii nr.457 din 14.11.2003 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind constituirea și funcționarea consiliilor locale și raionale, aprobat în lectura a doua în data de 20.02.2020), care prevede posibilitatea alegerii în funcția de viceprimar a oricărei persoane, inclusiv din rândurile consilierilor. Relevante, în acest sens, sunt argumentele expuse în Rezoluția 420/2017 a Congresului Puterilor Locale și Regionale al Consiliului Europei privind schimbarea primarului general al municipiului Chișinău cu o persoană care nu avea statut de ales local [41, p. 73].

În condițiile argumentelor exprimate, putem afirma că principiul constituțional al eligibilității autorităților administrației publice locale are suport teoretico-legal, dar și este în concordanță cu abordările doctrinare ale democrațiilor avansate. Consfințirea/păstrarea acestuia în Legea supremă va obliga legiuitorul să țină cont de principiul dat în contextul procedurilor de reglementare a domeniului respectiv.

Conform Constituției Republicii Moldova, printre principiile de baza ale administrației publice locale se enumeră și cel al consultării cetățenilor în probleme locale de interes deosebit. Acest principiu își are originea în rădăcinile istorice ale apariției și funcționării comunităților omenești, respectiv este enunțat în prevederile Cartei, obiectivul căreia constă în lichidarea vidului de norme europene comune pentru determinarea și protejarea drepturilor colectivităților locale, care sunt cele mai apropiate de cetățean acordându-i posibilitatea de a participa efectiv la adoptarea deciziilor ce țin de viața de fi-

ecare zi [3, p. 3]. Preambulul Cartei prevede „dreptul cetățenilor de a participa la gestiunea treburilor obștești”, dar și determină „că acest drept poate fi exercitat în modul cel mai direct la nivel local”. În aceeași ordine de idei, Carta statuează: „Această dispoziție nu poartă prejudiciul recursului la adunări de cetățeni, la referendumuri sau la orice formă de participare directă a cetățenilor acolo unde este permisă de lege” [3, p. 2].

Din perspectiva sistemului administrativ descentralizat, unul dintre obiectivele acestuia, prevede nașterea, după caz, dezvoltarea democrației locale. În parte, este vorba despre implicarea cetățenilor în procesul decizional, stimularea interesului acestora privind treburile publice și posibilitatea de a le influența. Totodată am constatat fundamentarea în practica administrativă a liniilor directoare ale descentralizării, potrivit cărora, descentralizarea este opera comună a statului și cetățenilor. Conform acesteia, reușita descentralizării este condiționată de implicarea populației în acest proces, în final, de suportul nemijlocit al acesteia [31, p. 22]. Doctrina franceză evidențiază faptul, că gestionarea afacerilor locale de către populație și aleșii săi constituie o școală de formare civică, fiind o pregătire pentru exercitarea democrației la nivelul statului [36, p. 275]. Este și experiența reliefată în cazul reformei de descentralizare în Polonia [11, p. 147]. Un exemplu relevant este practica suedeză, descrisă de A.Sîmboteanu: „eficiența administrației publice suedeze în mare parte se datorează participării largi a cetățenilor în procesul de elaborare a deciziilor la nivel central, regional și îndeosebi municipal, unde, practic, nu se hotărăște nici o problemă fără studierea opiniei publice” [24, p. 103]. În contextul subiectului discuției, este relevantă experiența franceză: la zece ani de la inițierea reformei de descentralizare, s-a constatat impasul democrației locale, manifestat prin „*certaines formes de degenerescence de l'implication citoyenne*” și „*l'atonie de la démocratie de participation*,”

celle du citoyen, est frappante". Un indicator major, în acest sens, fiind absenteismul la scrutinele locale [37, p. 117-118]. Întru depășirea situației, legislatorul s-a văzut nevoit să întreprindă anumite măsuri privind stimularea democrației cetățenești. Este vorba despre „*Loi d'orientation no. 92-125 du 6 fevrier 1992 relative a l'administration territoriale de la Republique*”, care, prin Titlul 2 „*De la democratie locale*”, a prevăzut un șir de măsuri în vederea informării populației privind afacerile / treburile locale, dar și întru stimularea implicării acestora în viața locală [35, p. 1-3]. Eforturile pentru ameliorarea democrației locale au fost materializate și printr-un șir de alte legi, dar nu au fost suficient de profunde pentru a depăși procesul involutiv de acumulare a anumitor contradicții, fapt care ar putea avea consecințe serioase [37, p. 118].

Este o lecție foarte importantă pentru noile democrații europene și Republica Moldova ar trebui să învețe din această experiență întru a depăși propriile provocări, or, problema absenteismului la scrutinele locale este una relevantă și pentru țara noastră. Raportul Starea democrației locale în Republica Moldova pentru anul 2017 relevă constatări îngrijorătoare. Astfel, prezența la vot în cadrul alegerilor locale este, de regulă, mai scăzută decât la cele parlamentare. Cea mai mare prezență la vot în alegeri locale a fost înregistrată în anul 1995 (60,02 la sută), iar cea mai mică - în anul 2015 (48,95 la sută), în descreștere comparativ cu anul 2011 (55 la sută) [27, p. 40]. Despre gravitatea problemei putem judeca și conform rezultatelor înregistrate în cadrul ultimilor alegeri generale locale din anul 2019, când prezența la vot ușor a depășit 41 la sută.

Constatările făcute ne permit să deducem cauzalitatea dintre deteriorarea democrației locale și practicile vicioase, urmare reglementărilor vagi și confuze, privind sistemul administrativ descentralizat, în parte cel ce ține de democrația locală. În pofida reglementării constituționale a principiului

consultării populației în probleme locale de interes deosebit, transpunerea acestuia în legislația relevantă este una incoerentă și inadecvată. Astfel, Legea 436/2006 doar presupune această posibilitate, de altfel, limitând-o la maxim: „populația poate fi consultată prin referendum local, organizat în condițiile Codului electoral” [12]. Remarcăm diferența abordărilor, or, prevederea legii „poate fi consultată” depășește / contravine reglementării constituționale. Este de remarcat și neglijarea de către legiuitor a principiului însăși, pentru că acesta, în cazul dat, nu mai este obligatoriu și prioritar, dar și este nesocotit prin norme cu forță juridică inferioară [22, p. 444]. Constatăm și confuzia normei ce reglementează consultarea cetățenilor în probleme locale care preocupă o parte a populației din unitatea administrativ-teritorială [14; 22]. Un aspect important ține de caracterul referendumului local, care după Codul electoral este unul consultativ (art.175). Aceste prevederi nu transpun adecvat principiile prevăzute de Cartă, privind participarea directă a cetățenilor la exercitarea autonomiei locale [4]. Această părere este susținută și de V.Popa, I.Munteanu, V.Mocanu, care, cu referire la referendumul consultativ afirmă, că „corpul electoral din colectivitatea locală își exprimă doar atitudinea și nu voința față de problema abordată, decizia urmând s-o ia primarul sau consiliul local” [20, p. 18]. În același context, art.198 din Codul electoral „Adoptarea deciziei prin referendum local, anularea sau modificarea ei” prevede posibilitatea adoptării deciziilor prin referendum local, respectiv se vorbește despre mecanismul de anulare sau modificare a acesteia. Vom constata o situație confuză: pe de o parte referendumul local este definit unul consultativ, pe de altă parte se admite adoptarea deciziilor în urma desfășurării acestuia.

Starea de lucruri se complică și mai mult, pentru că, prevăzând adoptarea hotărârilor prin referendum local, legiuitorul admite posibilitatea anulării sau modificării acestora prin decizia consiliului local [4].

O atare abordare este una periculoasă, or, limitarea democrației locale afectează principiul suveranității naționale, dar și conduce la involuția democrației, la modul general. Experiența franceză, invocată anterior, este un argument care trebuie analizat cu maximă responsabilitate, mai ales, luând în calcul multiplele fenomene negative care persistă și la noi.

Principiul consultării cetățenilor în probleme locale de interes deosebit are temei teoretic. În acest sens, el pornește de la principiile generale ale științei administrației (administrația este în serviciul omului, administrația are misiunea de a satisface interesul general, cunoașterea cerințelor sociale actuale și prevederea cerințelor viitoare). Pentru a fi rațională și eficientă administrația trebuie să cunoască bine cerințele umane existente, dar și dinamică acestora. Altfel spus, ele urmează a fi studiate în permanență. În acest context, consultarea cetățenilor trebuie văzută ca un instrument de realizare a transparenței în procesul decizional. Autoritățile administrației publice locale trebuie dotate cu proceduri clare și coerente, care să le asigure „cunoașterea cerințelor sociale actuale și prevederea cerințelor viitoare” [18, p. 133].

În baza celor expuse, putem face un șir de generalizări. Consultarea cetățenilor este modul de funcționare a autorităților publice locale în vederea organizării raționale și eficiente a acestora în scopul îndeplinirii misiunii lor. Pornind de la concluzia făcută, vom susține ideea consultării cetățenilor în probleme locale de interes deosebit drept un principiu de bază al organizării și funcționării administrației publice locale, dar și constatăm transpunerea inadecvată a acestui principiu constituțional în cadrul legal existent, fapt ce conduce la limitarea autonomiei și democrației locale.

Pornind de la prevederile Cartei Europene privind dreptul cetățenilor de a participa gestiunea treburilor obștești și că acest drept poate fi exercitat în modul cel mai direct la nivel local se impune definitivarea

cadrului legal privind mecanismele adecvate în vederea consultării cetățenilor în problemele locale de interes deosebit. În această ordine de idei urmează să fie asigurată reglementarea coerentă a referendumului local ca formă specifică de participare a cetățenilor la gestionarea treburilor obștești. Este vorba despre corelarea Legii nr.435 din 28.12.2006, Legii nr. 436 din 06.11.2003, Codului Electoral la principiul constituțional privind consultarea cetățenilor în problemele locale de interes deosebit în spiritul și condițiile Cartei. Vom evidenția necesitatea dezvoltării mecanismului general al consultării populației în conformitate cu principiile științei administrației, în special privind principiul cunoașterii cerințelor sociale actuale și prevederea cerințelor viitoare. În acest sens, Legea nr. 436 din 28.12.2006, dar în special Legea nr. 436 din 06.11.2003 trebuie să stabilească proceduri clare și coerente.

Printre principiile de bază ale administrației publice locale, Constituția Republicii Moldova îl definește și pe cel al descentralizării serviciilor publice. În acest context se impun anumite precizări de ordin conceptual. Doctrinar, principiul descentralizării prin servicii (*decentralisations par services*) se aplică administrației publice centrale, acesta fiind văzut ca un procedeu juridic care permite o gestiune mai bună a unui serviciu public. În acest sens, anumite servicii, individualizate prin obiectul și structura lor sunt scoase în afara construcțiilor ierarhice, sunt dotate cu personalitate juridică, patrimoniu și organe împuternicite să le dirijeze activitatea, acestea beneficiind de autonomie în condițiile tutelei administrative. Serviciile respective sunt cunoscute ca stabilimente publice [36, p. 271].

Totodată, conceptul de „descentralizare” ca tendință a politicii administrative și procedeu juridic se aplică colectivităților teritoriale. Urmare aplicării acestui procedeu juridic în raport cu colectivitățile teritoriale, în baza recunoașterii existentei nevoilor specifice locale, statul descentralizează aceste

entități în condițiile autonomiei locale. Formarea colectivităților descentralizate (teritoriale) prin stabilirea pentru acestea a regimului de autonomie administrativă (dotarea cu statut de persoană juridică, ceea ce implică resurse materiale și financiare), alocarea efectivă a competențelor, dar și dotarea acestora cu autorități care emană de la ele (prin alegere) constituie esența sistemului administrativ descentralizat. Or, aplicarea procedurii juridice al descentralizării în raport cu colectivitățile teritoriale conduce la descentralizarea (teritorială) a acestora, în condițiile de autonomie administrativă. În acest sens, principiul aplicat este cel al descentralizării, în consecință, serviciile publice ce rezultă din treburile/nevoile/interesele specifice locale, sunt descentralizate din oficiu, prin descentralizarea colectivităților teritoriale locale.

Analiza realizată ne permite să constatăm, că definirea principiului „descentralizarea serviciilor publice”, drept unul de bază al administrației publice locale nu are suport teoretic. În contextul dat, exprimăm opinia identificării principiului „descentralizării” drept unul de bază al administrației publice locale și, respectiv, optăm privind modificările de rigoare în textul Constituției Republicii Moldova. Este de menționat și faptul revizuirii Constituției României (2003), prin care principiul „descentralizării serviciilor publice” a fost înlocuit cu cel al „descentralizării” [9]. În aceeași ordine de idei, formarea colectivităților teritoriale prin descentralizarea lor implică caracterul descentralizat al statului, fapt care trebuie reflectat adecvat în Constituție, așa cum au procedat democrațiile avansate (Franța, Polonia) [6; 8].

Concluzii

Generalizând problema analizată, relevăm importanța fundamentării descentralizării teritoriale ca mod de organizare a sistemului administrativ descentralizat, dar și conceptualizării teoretice a

principiului autonomiei locale ca mod de organizare a colectivităților teritoriale în condițiile sistemului administrativ descentralizat, transpunerea coerentă și adecvată a acestora în Constituție și în legislația relevantă prin prisma identificării entității administrative de bază, aplicarea de reguli fundamentale ce garantează independența politică, administrativă și financiară a colectivităților locale.

În același context, trebuie să fie asigurată dezvoltarea conformă a principiului consultării cetățenilor în probleme locale de interes deosebit prin intermediul cadrului normativ în vederea fundamentării corespunzătoare și asigurării democrației locale în concordanță cu principiile Cartei.

Bibliografie

1. Buna guvernare la nivel local prin prisma optimizării proceselor administrative. - Chișinău: AAP, 2018. 164 p.
2. Carta europeană a autonomiei locale. Raport explicativ: nr.57 din 22.11.2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.141, art.341.
3. Carta Europeană a Autonomiei Locale: din 15.10.1985. În: „Tratate internaționale”, 1999, volumul 14, p.14.
4. Codul electoral: nr.1381 din 21.11.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.81, 667
5. COMAN-KUND, F., COMAN-KUND, L. Drept administrativ: Sinteze teoretice și exerciții practice. - București: Universul Juridic, 2013. 333 p.
6. Constituția Republicii Franceze. În: JORF No.75 du 29 mars page 5568, texte No.1.
7. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1.
8. Constituția Republicii Polonia din 02.04.1997. În: Dziennik Ustav din 06.04.1997, N0. 78, item 483.
9. Constituția României. În: Monitorul Oficial al României, 2003, nr.767.
10. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Strategiei privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020: nr.911 din 25.07.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.256-264.

11. KULESZA, M. Metode și tehnici de management al reformelor în țările ECE: experiența poloneză. În: Controlul descentralizării și reformele administrației publice în Europa Centrală și de Est. - Chișinău: „Tehnica-Info”, 2004. pp.179-202.

12. Lege privind administrația publică locală: nr.436 din 28.12.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.32-35, 116.

13. Lege privind descentralizarea administrativă: nr.435 din 28.12.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.29-31, 91.

14. Lege privind Statutul-cadru al satului (comunei), orașului (municipiului): nr.436 din 06.11.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.244-247, 972.

15. Legea de bază pentru Republica Federala a Germaniei din 23 mai 1949. În: Buletinul Federal de Drept, p.1, modificat ultima data prin articolul 1 din Legea din 15 noiembrie 2019: Buletinul Federal de Drept I, p.1546.

16. MANDA, C.C. Teoria administrației publice. - București: Editura C.H. Beck, 2013. 231 p.

17. Note informative din partea Partenerilor de dezvoltare ai Republicii Moldova. - Chișinău: ianuarie, 2015, 81 p. Disponibil: www.undp.org.

18. OROVEANU, M.T. Tratat de știința administrației. - București: CERMA, 1996. 512 p.

19. POPA, E. Autonomia locală în România. - București: ALL BECK, 1999. 214 p.

20. POPA, V., MUNTEANU, I., MOCANU, V. De la centralism spre descentralizare. - Chișinău: Cartier, 1998. 220 p.

21. POPESCU, C.-L. Autonomia locală și integrarea europeană. - București: ALL BECK, 1999. 346 p.

22. PREDA, M. Autoritățile administrației publice. - București: Lumina Lex, 1999. 687 p.

23. Raport de monitorizare a implementării Strategiei privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020. IDIS Viitorul / Promo-Lex / CALM. - Chișinău: 2017. 47 p.

24. SÎMBOTEANU, A. Sistemul de guvernare și administrația publică în Suedia. Principiile autoadministrării în contextul democrației locale. În: Administrația publică: prin reforme spre modernizare. - Chișinău: CEP USM, 2013. pp.94-104.

25. SÎMBOTEANU, A. Principiile autoadministrării în contextul democrației locale. În: Administrația publică: prin reforme spre modernizare. - Chișinău: CEP USM, 2013. pp.18-23.

26. Situația democrației locale și gradului de implementare a documentelor de politici în domeniul descentralizării din Republica Moldova. CALM / IDIS Viitorul / Promo-Lex. - Chișinău: 2018. 78 p.

27. Starea democrației locale în Republica Moldova. Raport de evaluare, 2017. IDIS Viitorul / International IDEA / SDC. - Chișinău: 2017. 68 p.

28. Studiu analitic privind structura administrativ-teritorială optimală pentru Republica Moldova. Expert Grup, Centru Analitic Independent. - Chișinău: 2010. 184 p.

29. VEDINAȘ, V. Drept administrativ. - București: Universul Juridic, 2012. 568 p.

30. BERTHON, C. Decentralisation et Conseil constitutionnel. În: Les collectivités locales en France. - Paris: La documentation Française, 1996. pp.17-20.

31. Decentralisation et formation pour l'administration locale. Cahiers Africains d'Administration Publique, 1997.

32. DELCAMP, A. L'expérience de decentralisation. În: Les collectivités decentralisées de l'Union européenne. Sous la direction d'Alain Delcamp. - Paris: La documentation Française, 1994. pp.149-169.

33. EISENBERG, E., WELZ, C. Collectivités locales et federalisme. În: Les collectivités decentralisées de l'Union européenne. Sous la direction d'A.Delcamp. - Paris: La documentation Française, 1994. pp.19-58.

34. Les collectivités decentralisées de l'Union européenne. Sous la direction d'A.Delcamp. - Paris: La Documentation Française, 1994. 369 p.

35. Loi d'orientation no 92-125 du 6 fevrier 1992 relative a l'administration territoriale de la Republique. JORF no.33 du 8 fevrier 1992, p.2064.

36. RIVERO, J., WALINE, J. Droit administratif. - Paris: Dalloz, 1994. 482 p.

37. SADRAN, P. La democratie locale. În: Les collectivités locales en France. - Paris: La documentation Française, 1996. pp.115-118.

38. Public Administration and Local Governments Reforms in Easten Partnership Countries. Prepared by: Subgroup on Local Government and Public Administrati-

on reform of the Working Grup 1 of the CSF EAP, 2016. 49 p. Disponibil: alda-europe.eu.

39. Recommendation 179 (2005) on local democracy in Moldova. Council of Europe, Congress of Local and Regional Authorities. - Strasbourg: 2005. Disponibil: <https://www.coe.int/congress>.

40. Recommendation 322 (2012) Local and regional

democracy in the Republic of Moldova. Council of Europe, Congress of Local and Regional Authorities. - Strasbourg: 2012. Disponibil: <https://www.coe.int/congress>.

41. Resolution 420 (2017) Local democracy in the Republic of Moldova. Council of Europe, Congress of Local and Regional Authorities. - Strasbourg: 2017. Disponibil: <https://www.coe.int/congress>.